

A magyarhoni kormány befolyása vidékünkön mindinkább erősül. — Bercsényi adománylevelet szerez Vásárhelyre, Pereskutasra és Monyorósfecskésre. — A régiebb tulajdonosok elhallgatnak. — A vidék közjogi viszonyai Rákóczy György és velélytársa, a porta és a magyar királylyal szemben ismét összezavarodnak. — A város újra elpusztul, de csakhamar helyreáll. — A végbeli tisztek elfoglalják és védik a várost. — Ilsvayné Körtvélyes, Szöllős, Mágocs, Kételebecz, Leng használata ellen óvást emel. — A város Szentkirályt az Öry nővérektől megszerzi, Keglevich Mától pedig Mágocsot, Pereskutast, Ujvárost és Körtvélyest bérli. — Bercsényiné sérelmével. — A vásárhelyiek és makaiak gyűlölködése a szomszéd rász telepesek ellen. — Ali bég e miatt panaszt tesz. — Turóczy, Jakucs és Csanády Csomorkányt és Fecskést kapják. — Széll Mihály Batidát, Csárpát, Derekegyházát, Gorsát, Fecskést, Mártélyt, Szöllöst veszi birtokába. — Kerekes János Batida és Gorsára, K. Kis Péter és András Fecskés s Orósházára, D. Erdélyi G. Férgedre, a Keresszegi Kisek szintén Férgedre erdélyi, — Kovács, Zólyomi, Török Bálint Fecskésre, Lelére, Csárpára, Tótkutas és Pereskutasra magyarhoni adományt kapnak. — A török tiltakozása. — Szentesi harc s a vidék elpusztulása. — A korona befolyása növekszik. — Csongrád megye Heveshez csatoltatik. — Vásárhely Csongrád megye kötelékébe lép, de Borsod is magáénak követeli. — Visszakupcsoltatás Borsodhoz s adózás a magyar királynak. 1635—1649.

A török hatalom érezhető meggyöngülésének s I. Rákóczy György fejedelem iránti ellenséges indulatának következése volt egyebek közt az, hogy a magyar kormány befolyása a rég elvesztett tiszántúli részeken lassankint erősült. Csongrád

és Csanád megyék ugyanis tényleg és a békekötések értelmében még a szultán birodalmához számtattak: de Eszterházy Miklós 1635. decz. 17. nádor, ki, mint láttuk, itteni birtokos volt, s felesége révén maga is különösen erős szálakkal volt fűzve e megyéhez, már rendeletet adott ki, hogy Csongrádvármegye Szegeddel együtt, melynek várában a török bent ült, Pest megyéhez csatol-

31. sz. Pest-
megye
czimere.²

tassék, melyhez ez időben Nógrádmegye is tartozott.¹ Tudjuk, hogy városunk és határunk nagy része ez időben még nem Csongrád, hanem Csanád megyéhez tartozott: de azért a nádor amaz intézkedése ránk nézve is új korszakot jelentett, mely mutatta, hogy e vidéken a magyar kormány hatalma erősödik. Nehány hónapra azután Bercsényi Imre, kit hasznos szolgálataiért a király jutalmazni, s a jövőre is lekötölni akart, határunkra nézve adománylevelet eszközölt ki, mely szerint Ferdinánd király az egész Vásárhelyt, Pereskutast és Mogyorósfeckést Bercsényi Imrénének Lugasy Borbálának ajándékozta, kit ama javak apai örökségképen különben is illetnek.³ A vásárhelyiek és a pusztaiak jól tudhatták, hogy kik legyenek az ő törvényes magyar földesuraik s azért, mint fentebb irtuk, régóta tiltakoztak a Bercsényi földesurasága ellen. Később tüzetesen látni fogjuk, hogy ez adománylevél telve van hibákkal és valótlan állításokkal: mindazáltal, mivel a felség nevében elkövetett tévedések kiigazítása, s az ellenbirtokosok közti

¹ Zsilinszky, Csongrád vm. tört. I. 205.

² Korabinszky Atlasa után.

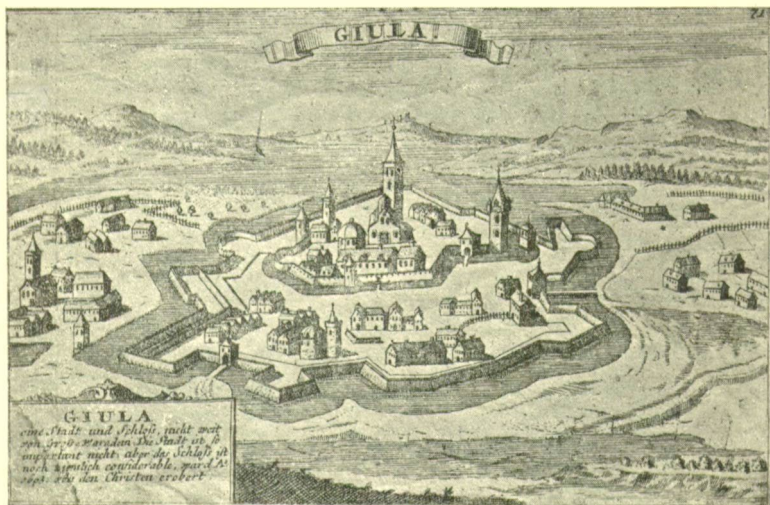
³ Az adománylevél Orsz. ltár, Kanczellár. irat. 111. sz. és Lib. regius 202 l. Thaly, gr. Bercsényi család I. 122. 123, s ugyan ő a Századokban 1884, 318 s köv. ll.

biráskodás nem az ő dolguk volt, másfelől, mivel a többi törvényes tulajdonosok úgy sem jelentkeztek, a nagy befolyású Bercsényi pártfogásától pedig magokra nézve még jót is várhattak: ez újabb királyi rendelkezésnek útjába akadályokat nem gördítettek, bár arra sincs adat, hogy a taksa fizetésben ettől fogva nagyobb készséget fejtettek volna ki. Csak 1639-ről tudjuk megint, hogy egy félévi taksát megfizetett a város, de ezt Bercsényiné annyira keveslette, hogy a város útban levő előjáróit el akarta fogatni.¹ Az érdekelt régi földesurak örökösei nem lehettek elég éberek jogaikra, mert az akkori viszonyok közt nem tudhatták, hogy a kir. kanczelláriában egyik-másik birtokot kinek adományozzák el, s itt vagy amott kit igtatnak be abba? Így hát valószínű, hogy az új adományos beigtatása minden ellenmondás nélkül esett meg, s a sok érdekelt közül nem állott módjában egynek sem, a maga jogai védelmére szót emelni. A Zay, Liszthy és Viczmándy családoknak, melyek Vásárhely által különösen érdekelve voltak, sem volt tudomásuk az esetről, mert az 1637/8-diki országgyűlésen, mikor a szintén Csongrádmegyébe eső martonosi uradalmuk eladományozása és a kormány részéről való elfoglalása ellen panaszt emeltek, melyek Arad és Bács megyékbe is benyultak, a vásárhelyi sérelemlről említést nem tettek.² Az állapotok egyébként az egész Alföldön zavarosak és felfordultak voltak, most különösen amiatt, hogy a porta által fejedelemnek kinevezett Bethlen István seregével Gyula vidékére vonúlt, kinek segítségére a török is csapatokat rendelt. Rákóczy nem várta be, hogy vetélytársa Váradra vagy Erdélybe tör-

¹ Thaly. i. m. I. 180.

² Orsz. lt. Kanczellár. iratok. Az 1637/8-diki orsz. gyűl. irományai, a 61, 62, 63 sz. (Gravamen.) Lásd az 1638:62. t.cz. és Századok, 1888. 405. l.

jön, hanem Szalontánál összemérte fegy- | 1636. okt.
verét vele, azután pedig Lippa felé húzódott le.¹
Csakhamar ezután a porta és Ferdinánd is kiegyez-
tek vele, úgyhogy a király nemsokára eltiltotta a
tiszántúli megyéket attól, hogy akár Bethlennek,

32. sz. Gyula a XVII. században.²

akár a töröknek valami részben támogatására le-
gyenek.³ Városunk e hadjárat alatt csaknem egé-
szben elpusztult, vagyis lakosai által üresen hagya-
tott,⁴ hihetően a miatt, hogy a királyi intéznek s
a pozsouyi kamara tisztjeinek, kik e vidéken mind-
inkább kiterjesztették hatalmokat, engedve a török
iránti tartozások teljesítését megtagadta, de csak-

¹ Szilágyi, Erd. orsz. tört. II. 182. Erd. orsz. gyűl. eml. IX. 240-7.

² Egykorú rézmetszet kisebbített másolata.

³ A kir. rendelet 1636. nov.ról. Orsz. lt. kancz. ir. 311.

⁴ Váczi püspöki dézma jegyzék 1653-ból. A váczi e. m. urad. lt.ban.

hamar ismét megnépesült s nagy mérvű fejlődésnek indult, mert az uralkodó Rákóczyval és a törökkel békességre lépven, az anyaországhoz visszatartott várost a végbeli vitézekkel (Buják, Szendrő, Ónod, Nógrád, stb.) őriztethette, kik most annak vidékén ugyanazt a szerepet vették át, melyben évtizedeken át az erdélyi fejedelmek embereit, a borosjenei és lippai tiszteket láttuk forogni, vagyis a védelem mellett egyszersmind tulajdonjogokat is szereztek az itteni és a környékbeli jószágokra, s éltek és koronkint fosztogatták azokat. A dolgok ilyenén fordulata azonban méltó aggodalomba ejtette a korábbi tulajdonosokat, s így történt, hogy ezek egyike Mocsáry Erzsébet asszony, Ilosvay István özvegye, kinek az ország különböző részeiben, Csongrád és Csanád megyékben is, számos birtokai voltak, a leleszi kon- | 1636. jun. 2. ventben személyesen óvást tett ezeknek, (köztök Szer, Körtvélyes, Szöllős, Mágocs, Kétlebecz, Leng, Szentes stb.) királyi vagy nádori eladományozása s bárki által való elfoglalása és élése ellen.¹ Másfelől Szendrei Bornemisza János felsőmagyarországi katonai h. parancsnok Köpy Gergelynek több csongrádmegyei részbirtokát, melyek egynekemelyike Körtvélyes, Tőke, Máma határain feküdt, zálogjogon kapja királyi jóvá- | 1639. jan. 5. hagyással.² A dolgok új rendét s a kedvező alkalmakat a gyorsan erőhöz kapott vásárhelyiek is igyekeztek fölhasználni. Az ősi Szentiványi család utolsó női sarjainak, Öry Magdolnának, Szabó Mihálynénak és testvérének, Öry Krisztinának, Csüry Sándornénak, sürgős szükségük lévén kétszáz tallerra, hogy azon birtokot vásárol-

¹ A leleszi konvent bizonyítványa 1636. jun. 28-ról a konvent, lt.-ban. Elench. 1600—1700. 75. proth. 197. 3.

² Liber regius. VII. 112., IX. 177.

hassanak, ez összeget a város biráitól kölcsön föl-
vették, majd végleg is megtartották, s annak fejé-
ben a városhoz legközelebb fekvő elpusztult falu-
jokat, Szentkirályt, s annak egész határát örök
tulajdonul a város közönségének átengedték és el-
adták.¹ Ez időben Keglevich Miklós volt az
ónodi vár főkapitánya, kinek neje, Möricz lány, a
magvaszakadt Mágocsy családból származott. Keg-
levichnek már előbb sikerülven e tájon nagyobb
kiterjedésű birtokokat szerezni, a város ezek egy-
részét, t. i. Mágocsot, Pereskutast, Ujvá-
rost és Körtvélyes csanádmegyei falvakat 110
tallérért és bizonyos számú karmazsin csizmaért
tőle bérbe vette ki,² mely szerződés, amennyi-
ben Pereskutasra is kiterjedt, azt tanúsítja,
hogy a város inkább akart azért Keglevichnek
fizetni, hogysen a már ekkor özvegyiségre jutott
Bercsényiné jogát elismerje, — mely viselkedé-
sen ez, mint láttuk, haragra gyuladt. A vásárhelyiek
most, kik ily módon a magyar végbeli vitézek
oltalmára számíthattak, másfelől színről-szinre látták
a török hatalom megfogyatkozását, mely csak
kevés számú őrséget tarthatott váraiban, s ezeket
e miatt elhagyni nem bátorkodott: félre tettek
minden további tartózkodást, s hábár Csanád-
megyéhez még a félhold tartotta jogát. meg-
tagadtak minden függést pogány uraiknak, egyszer-
smind pedig ellenséges lábra helyezkedtek azok
ellen, kik a töröknek hódoltak, s ennek rendelke-
zéséből az üresen hagyott pusztai területeket meg-
szállották. Erről tett bizonyosságot a csanádi vár
telepeseinek szomorú esete. A csanádi várparancs-
nok, Ali alaj bég t. i. a pozsonyi kamarával

¹ Az Öry lányok nyilatkozata ez adás-vételről 1639.
ápr. 17-ről, leleszi Orsz. lt. Elench. 1600—1700. 78. proth.
72 v.

² Borovszky, i. m. I. 234., II. 226.

ugy egyezett meg, hogy a bég a Vásárhely és Nagylak közti pusztaságra jobbágyokat telepít, kikre a magyar kormánynak is gondja leend. A bég, minthogy magyarok elegendő számban nem kerültek, jobbára ráczoakat küldött Csókásra, Királyhegyesre, Figedre, Palotára, Mezőhegyesre, Denengre, s kérte a kamarát, hogy adjon ezeknek igazi magyar földesurakat, kik megoltalmazhassák a kóbor katonáktól és rablóktól. E kérelemnek azonban a kamara nem felelt meg. Pedig arra annál nagyobb szükség lett volna, mert a vásárhelyiek és makaiak, kik a pusztákat eddig szabadon legeltették, agyarkodtak a jövevényekre, hihetően azért, mivel az ekkép' szomszédságba jutott ráczokkal, ezek garázda és fékezhetetlen természetök miatt, gyűlölködésbe estek. Azzal fenyegették nev. őket, hogy »megnyuzzák, vagy megsütögetik«, ha ide mernek telepedni. Ezt ugyan nem váltották be, hanem más fegyveres rablók Öcsödről egy János nevű embernek a feleségét Mezőhegyesen csakugyan megsütögették, akik Szoboszlóról s egyébbünnét való kóbor tolvajokkal szövetkezve nagy sarczokat is csikartak ki a szegény ráczokon, úgyhogy azoknak előszerzése végett minden marháikat el kellett adniok. Hasonló erőszakot követtek el az új telepeseken a bujáki őrség tagjai, tizenhárman, valamint Járomy András, ki azzal fenyegette őket, hogyha más urat keresnek, minden marhájokat elhajtja. Az emberséges Ali szíve megesett telepesei nyomorúságán, s keresetlen vonásokkal rajzolja ezt a nádorhoz és a pozsonyi kamarához írt leveleiben, oltalomért könyörögve | 1641—2. ártatlan jobbágyai részére, kiket maga nem tudott megoltalmazni.¹ Valóságos szerencse volt tehát ez idő-

¹ Ali bég levelei 1641. és 1642-ből, Orsz. lt. Kamarai lt. 1640—9. C) csomag és Pálffy (kisebb) lt. (Borovszky szivességéből.)

33. sz. Várórség a XVII. században.
Szilágyi, Magy. nemz. tört. VII, k. után.

ben, hogy a gazdátlan birtokok olyan földesurra tehettek szert, akinek katonai ereje volt a rabló csapatok távoltartására, S ebben a szerencsében csakhamar részesültek határunk egyes részei, melyeket érdemes vitézek, jobbára ismét hajdúk és a végházak tisztei, szerezgettek meg magoknak. Így nemzeti Túróczy István, Csanády János és Jakus János, Polgár városában illetékes hajdú vitézek, hadi érdemeikért királyi adományba nyerték a Csongrádmegyéhez számított s pusztaságban álló egész Csomorkány, Tés, Orosháza és Fecskés birtoko-

1642. nov. 7. kat, ámbár utóbbikat csak néhány évvel ezelőtt Bercsényinének ajánlódokozta a fölség, de most az adománylevelet szerkesztő kan-czellár-püspök legfőlebb annyit kötött ki, hogy az által az egyházak jogai nem csorbulhatnak.² Még több birtokot szerzett e tájon Széll Mihály, aki 1642—1662-ig határunk nagyrészét s Csanád-, Csongrád- és Békésmegyék községeit igen nagy számban adózóivá tette. Neki hódoltak be Batida, Csárpa, Derekegyháza, Gorsa, Kisfecskés, Mártély, Szóllós és Varjas falvak s a vidékből is még mintegy 49 más falu, vagy puszta. Eleintén csak Mártélyt tette adózójává: de majd, főleg 1648-tól fogva, sikerült oly roppant területen elismertetni a maga uraságát, hogy e részben vele e vidéken senki sem mérkőzhetett. Néhol az egész községre rótt ki az évi

34. sz. Csanády-ak czimere.¹

¹ Márki, Aradym. tört. II. köt. után.

² Orsz. lt. Liber regius VII. 303. és bécsi Liber regius IX. 454., másolatban a gr. Károlyi nemz. bpesti lt.-ban is, 31. fiók, 91. csomó.

taksát készpénzben¹ és iparczikkekben (bocskorcsizma, karmazsin csizma, végpatyolatok, paplanok s szőnyegek), másutt a lakosokat fejenként kötelezte adózásra, jobbára 1—2 forint fizetése mellett, amit az akkori körülmények közt méltán terhesnek mondhatunk. Idővel némely falu uraságát Dobóczy Ferenczczel osztotta meg.¹ Annak magyarázata pedig, hogy az alföldi falvak ily tömegesen hódoltak meg Széll Mihálynak és Dobóczynak, az volt, hogy ezek a borsodmegyei Szendrő várának, mely egyszersmind a megyei székhelyet is magában foglalta, voltak tisztjei, s mint ilyenek, katonai csapatokat tartottak készen az alföldi birtokok feljárására, s ezeket olykor vármegyei hivatalos megbízásokkal is látták el, mivelhogy a törvényhozás e tájon Csongrád megyét Borsoddal egyesítette. A végbeli vitézek- | 1642. nek e kirándulásai képzelhetőleg a közbeeső vármegyéket is érintették, s olykor szélesebb kitérésekre és kicsapongásokra is vezettek, amint ezt fentebbi levelében Ali bég írja, aki a bujái katonák zsarolásait is elpanaszolja a pozsonyi kamara előtt, s aki, miután azokért a magyar kormánytól semmi orvoslást sem kapott, végre a katonákat elfogatta. Hasonló panaszok emeltettek a magyar végbeliek garázdálkodásai ellen az erdélyi országgyűlésen is, minek következtében a | 1642. rendek Eszterházy nádort kérték oly intézkedések tételére, hogy a magyarhoni nemes urak az Erdélyhez tartozó megyékben ne hatalmaskodjanak, károkat ne tegyenek, ne pusztítsanak »holmi csavargók küldése által«.² Hogy pedig a rendek

¹ Széll Mihály egykoru adójegyzéke Connotationes diversae ab. ao. 1642. usque ad annum 1667. Az Orsz. lt.-ban NRA 1838. csomó, 61. sz. (Borovszky szíveségéből.)

² Erd. orsz. gyűl. eml. IX. 442.

35. sz. Szendrő vára a XVII. században.
Peeters A. egykoru Landtkartene után.

az Erdélyhez tartozó vármegyék alatt minket is értettek, ez I. Rákóczy György fejedelem rendelkezéseiből látható, aki t. i. Batida, 1644. Gorsa és Lele pusztákról Bihari Kerekes Jánosnak, a fejedelem fia udvari tisztjének, javára adománylevelet állított ki, »mint aki azok birtokában attól fogva, hogy megszerezte, ezideig békességben megvolt«, hogy azokat »további rendelkezésig békességesen birhassa,«¹ stb. Az adománylevél ugyan Kassán keletkezett, hol a fejedelem a nemzeti és vallási szabadság miatt felkelt magyar urakkal szövetkezve hadat izent II. Ferdinándnak, s tévedésből Biharmegyébe helyezi e pusztákat: de nyilvánvaló volt, hogy a fejedelem

36. sz.
Csanádmegye
czimere.²

Csongrád- és Csanádvármegyékhez is jogot formált, mert a béke (linczi) megkötése után is rendre adományozgatja az itteni helyeket. 1646. Így Keresszegi Kis Péter és András hűséges hadi szolgálatait, melyeket »szeretett hazánk és nemzetünk szabadságának helyreállításáért és biztosításáért Isten segedelmével kezdett s nem rég befejezett háborukban Osgyáni Bakos Gábor kapitánysága alatt vezető tiszti minőségben teljesítettek«, a Csanádvármegyében eső Fecskés, Orosháza és Palota egész puszták birtokával jutalmazza meg, mint amely területek nehány év óta földesuraiktól »elhagyattak, s gazdátlanul állva, a fejedelem rendelkezése alá szállottak vissza.«³ Egy másik, szintén

¹ Az adománylevél, Orsz. lt. gy.fehérvári liber regius XXI. 55. és az erdélyi kir. főkormánysház osztályában levő Lib. reg. Georg. Rákóczy, Tom. V.

² Korabinszky Atlasából.

³ Az adoml. Orsz. lt. Erd. liber reg. XXI. 173—4.

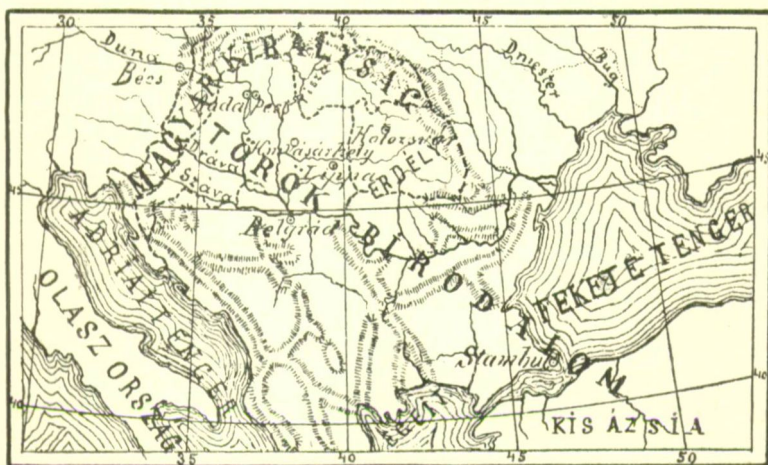
biharmegyei vitéznek, Derecskei Erdélyi Gáspárnak hasonló érdemeiért szintén terjedelmes jószágokat adományoz vármegyénk- | 1646. aug. 5. ben a fejedelem, amidőn Zombor, Tömpös, Férged és Serked helységek határaiban fekvő rész-birtokokat, melyek azelőtt a Tépei Kovács Péter földesurasága alá tartoztak, de magszakadás következtében a fejedelemre szállottak, további rendelkezésig neki ajándékozza.¹ Még nagyobb kiterjedésű birtokokat nyertek a Keresszegen lakó hajdú kapitány, Kis Márton és fiai György, Péter és András, kik régebbi idő óta az erdélyi fejedelmek szolgálatában állottak, s közelebb | 1646. »Szalontánál az erős török sereggel vívott ütközetben, nemkülönben a legutóbbi hét éves háboruban, melyet édes hazánk hitének, tűzhelyeinek megoltalmazása végett voltunk kénytelenek folytatni . . . a legnagyobb hűséggel, buzgó készséggel s katonai vitézségök dicséretes kitüntetésével« szolgáltak a fejedelemnek, miért is ez nekik egyéb helyeken kívül, a Csanádmegyében eső Zombor, Férged, Pordán és Tömpös pusztai birtokokat ajándékozza további rendelkezésig.² | 1647. márcz. 20.

De míg egyfelől a fejedelem így osztogatta vidékünk területeit a maga hű embereinek, s főleg a hajdú vitézeknek, azalatt másfelől a felsőmagyarországi urak is akartak részesülni az alföldi kővér legelőkben, s különösen a közelebbi magyar vég-házak tisztjei rajta voltak, hogy azokhoz tulajdon-jogokat szerezzenek. Széll Mihályon kívül, ki-nek foglalásait már fentebb láttuk, Kovács János, Zólyomy György és Török Bálint eszközöltek

¹ A Munkácsen kelt adom. I. Orsz. lt. erdélyi kir. főkorm. szék osztálya, Liber regius Georgii Rákóczy, X. 557.

² Orsz. lt. Erdélyi lib. reg. XXII. 6. és az erd. kir. főkormánysház iratai közt Lib. reg. Georg. Rákóczy X. 601.

ki III. Ferdinánd királytól 13 csanádmegyei faluról adománylevelet, mely szerint 1646. decz. 5. a király egyebek közt Tömpös, Fecskés, Lele, Csárpa, Örosháza, Tótkutas, Pereskutas és Szentetornya pusztákat (melyek egyrésze tényleg Széll Mihály hatalmában volt, másrésze pedig a csanádi püspök régi tulajdonát képezte, melyre ez ép' ekkor is megújítá igényét,) egészen nekik ajándékozza, s megbizza az egri káptalant, hogy a beiktatást teljesítse. A káptalan »a török zsarnoki

37. sz. Dunai tartományok a XVII. század közepén.

erőszakától való félelem» miatt a helyszínére, természetesen, nem jöhetett, s a lehető legszűkebb körben, Szendrő várában, ejtette azt meg, annak rende és módja szerint, mi ellen azonban már nevezett Kis András atya és testvérei nevében a káptalan előtt személyesen óvást emelt.¹ Hasonlóan

¹ Az egri káptalan egykoru jelentése a kir. adománylevéllel együtt, a leleszi Orsz. ltban. Elench. introd. statút. K. 409. 1646. V. ö. Zsilinszky, Békésvm. rég. társ. évk. 1881/2-ről 19. l. (Szilágyi Sándortól.)

jártak el Csanády János, Turóczy István és Jakus András hajdútisztok, kik szintén az egri káptalan előtt tiltakozást jelen- | 1647. decz. 12. tettek be az Orosháza, Fecskés, Tés és Csomorkány ujabbi eladományozása, beiktatása, elfoglalása és haszonvétele ellen, s óvást tettek Széll, Kovács, Zólyomi és Török minden ideirányuló lépések ellen.¹ Az özvegy Bercsényinének, habár ekkor épen Pozsonyban lakott, hol Ferdinánd másnak ajándékozta az ő birtokát, aligha jutott tudomására a királyi kancellária ezen sérelmes intézkedése, mert különben ép' úgy, mint ez időben a bars megyei péli birtokára nézve tette,² szintén felemelte volna tiltakozó szavát. A török azonban ébren volt, s nemcsak Rákóczy fejedelmet intette oly intézkedések tételére, hogy a gyulai, szolnoki és lippai szándzsákokból elbujdosott »puszta falubeliek«, kiknek »földét némelyek kapdosván, magok közt felosztották« — elhagyott falvaikba visszaküldessenek, elmáradt adójok megfizetésére szorittassanak, »a régi diploma vagy hátname« értelmében a hódoltsághoz visszatérjenek, s a török szpahiak kezeknél birtokban hagyassanak«:³ hanem Ferdinánd ellen egyenesen sikra is szállott s Szentes környékén annak csapataival keményen összetűzött, | 1647. habár a harcmezőn az utóbbiak maradtak fölényben.⁴ E hadjárat a folytonos zsarolások és fosztogatások miatt különben is gyér népességű vidéket annyira elcsigázta és elgyöngitette, hogy a falvak és városok jóformán mind pusztaságra jutottak,

¹ Az egri káptalan bizonyítványa az óvástételről a gr. Károlyi nem. bpesti ltr.-ában, 35. fiók, 91. és 92. sz.

² Pozsonyi kápt. lt. Elen. cap. capsza 30, fasc. 11, nov. 9. Orig. de anno 1647.

³ Ibrahim szultán levele Rákóczyhoz, Haan és Zsiliuszky, Békésm. oklt. 1877. 229.

⁴ Mindszent, vegy. tart. hetilap, 1887. jul. 16-iki sz.

mert a lakosság máshová bujdosott el.¹ Vásárhely, bár esperes papja volt, 1646-ban mégis a kisebb helyek közé tartozott, mert 1643-ban csak 15 frttal adózott a váczi püspöknek, három év múlva pedig már említés sincs róla a püspök dézmajegyzékében; nem külömb állapotban voltak a Mindszentiek is, kiknek papja szintén jelen volt a szatmárnémetii zsinaton,² bár a tizedjegyzékben nincs rólok említés; Szentes ugyanott csak 10 forinttal, a többi falvak 4—20 frttal rovatlak meg.³ A lezajlott ütközet után Vásárhely már csak két portát számított, Szentes és Csongrád egyet-egyet, Mindszent, Fark, Serked, Böld egy-egy negyedét.⁴

Hanem ezután ismét az újraéledés korszaka következett községeinkre, mert ezek lakosai csakhamar visszatértek elhagyott tűzhelyeikhez. A magyar korona befolyása ettől fogva nőttön nőtt, melynek a porta sem tudott többé ellenállani. Nem ronlotta azt meg az a körülmény sem, hogy Borsodmegyét, melylyel Csongrádmegye egybekapcsolva volt, Rákóczy fejedelem elfoglalta s haláláig birta, mert a magyar országgyűlés 1648. okt. ekkor Csongrádvármegyét addig is, »mig az ahhoz közelebb eső Borsodvármegye ő felsége birodalmához vissza fog kerülni«,⁴ Heves- és Kszol-

¹ Csongrádmegyei összeírás 1647-ből, Hevesm. ltban. Reg. ao 1647. no 3. és Századok, 1892. 220.

² A szatmárnémetii zsinat végzései Lampe-nál, Hist. Eecl. Reform. 1728., 442. lap.

³ A váczi püsp. urad. lt. Egykoru tisztartói számadás a dézmáról.

⁴ Csongrádmegyei összeírás 1647-ből, Hevesm. ltban. Reg. ao. 1647. no 3.

⁴ Borsodmegye ekkor a szendrei és ónodi őrségek portyázó hadai által hatalmát egész idáig kiterjeszti, amit az akkori körülmények által teljesen igazoltnak és helyesnek lehet tekinteni.

nokvármegyéhez csatolta.¹ Ekkor történt, hogy Vásárhely kilépett Csanádmegye kötelékéből, mely felett a török még tényleg is uralkodott, és Csongrádvármegyéhez, s ezután a magyar koronához csatlakozva, abba tényleg bekebeleztetett, úgy-hogy Hevesvármegye a maga adóösszeírásában, melyet Csongrádmegyéről készített, ebbe már Vásárhelyt is belefoglalta, ami által Csongrádmegye s az anyaországhoz csatolt terület szép gyarapodást vett. A megcsonkított vármegyék azonban nem hamar nyugodtak bele az új kapcsolatba. Mert valamint Pestmegye sokáig számolt Csongrádmegyére, s törvényhatóságot gyakorolt felette akkor is, mikor már Borsodhoz csatoltatott:³ úgy most Borsodmegye sem ereszté ki hatóságából Csongrádot; mire annak volt is oka, mivelhogy akkor Borsod és tartozékai nem állottak a magyar törvényhozás rendelkezése alatt. Így történt aztán, hogy Csongrádmegyét egyidőben mind a két szomszédos vármegye magáénak tartotta, s habár Csongrádmegye Vásárhelylyel együtt, mint Hevesmegyének egyik járása, Pápay János szolgabíró alá rendeltetett, mindazáltal Borsodmegye is nemcsak 1648. jan. 19-én tartott szendrei gyűlésben nevezi magát még mindig Csongráddal egyesítettnek, hanem még 1649.-ben is az erdélyi fejedelemhez folyamodik valami birtokháborítási ügyben,⁴ midőn is II. Rákóczy György megigéri,

38. sz.
Hevesmegye
czimere.²

¹ Corp. jur. Hung., III. Ferdinánd II-ik végzése koronázás után, 108. cz.

² Korabinszky Atlas-a után.

³ Corp. jur. i. h. 2. §.

⁴ Nemz. muz. ltra, fol. lat. 2255. Keglevich lt. Com. Csong. fasc. 2. no. 7. (Borovszky szivességéből.)

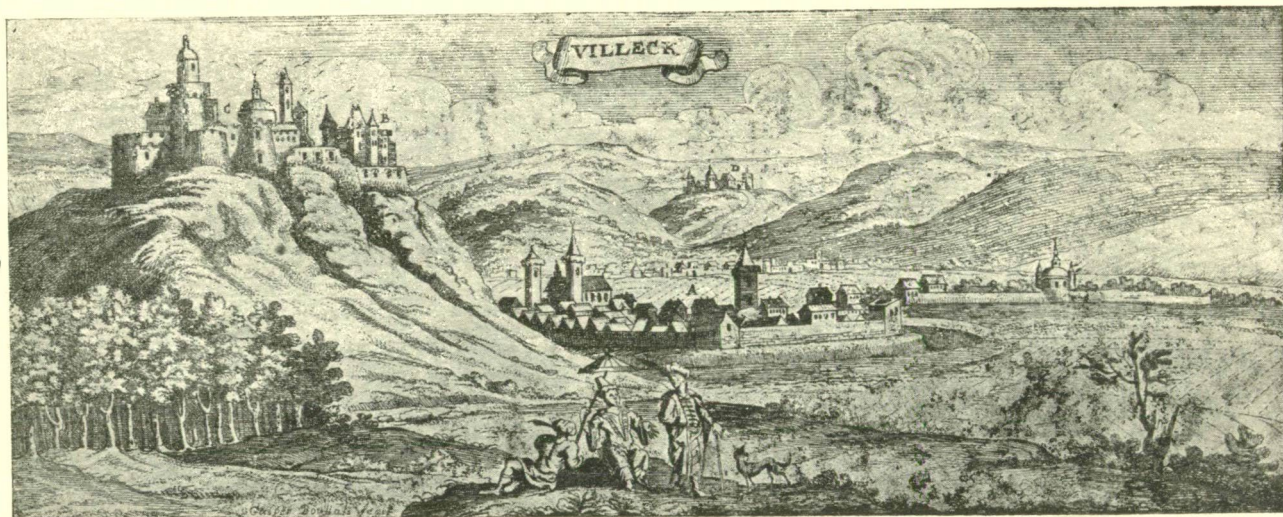
hogy a maga emberét, Balajty Jánost, minden erőszakosságtól eltiltja, melyet ez Csongrádmegyében, és különösen Mindszenten elakart követni; — ami azt mutatja, hogy maga Borsod sem Csongrádot nem akarta kiereszteni a kötelékéből, sem vissza nem kívánczozott I. Rákóczy György halálával az anyaországhoz, amit egész természetesnek is kell tekintenünk, mert egyházilag a fejedelem kormányzása alá tartozott, aki a csongrádmegyeiek adóját teljesen el is engedte. Nem csodálhatjuk tehát, hogyha az anyaországba való visszakapcsolást ugyancsak szorgalmaznia kellett a pozsonyi kamarának.¹ Hevesmegye a csongrádmegyei községekre az országgyűlési adót ez évre is kivetette, t. i. Szegedre 23, Szentesre 10, Vásárhelyre 25 tallért,² oly összeget, mely városunk gyors fellendülését bizonyítja. De Vásárhelynek és a többi községeknek semmi kedvök sem volt Heveshez csatlakozniok, mely vármegyének székhelyét, Egert, a török különben is elfoglalva tartá, s maga is idegen helyen, Füleken várában tartá gyűléseit: hanem követte, Szabó István, s a sze- | 1649. febr. 11. gedi Lantos Pál útján a megyebeli többi községek leveleit ezentul is Borsodmegye közgyűlésére küldte fel Szendrődre, ott jelentették ki további ragaszkodásukat, s hirt adtak arról, hogy micsoda faluk, városok és pusztatelkek maradtak még meg Csongrádvármegyéből.³ A következő év elején Hevesmegye ki is eresztette Csongrádmegyét a maga kötelékéből, amikor t. i. a maga címét ismét a régi módon, Heves- és Külsőszolnok, jegyzi;⁴ ugyanakkor a felsőmagyarországi kamarai igazgatóság

¹ Orsz. lt., Kancelláriai iratok, 1648. 247, 345, 416, 422, 423, 427.

² Reizner, Szeged tört. I. 150.

³ Borsodvm. jkvi töredékek könyve 272. l. a vm. ltban.

⁴ Szederkényi, Hevesm. tört. III. 58, 59.

39. sz. Fülek a XVII. században.¹
¹ Peeters egykoru Landtkarten-ei után.

(Mozdori Imre) Borsodmegyét utasítá, hogy az adót ez évről Csongrádmegyén is vegye be, mert »palatinus urunk ő nagysága serio demandálja, hogy minél hamarább az dikát exigáltassa Csongrádvármegyéből, nem obstálván az meghalt fejedelem indultuma . . . ; mivel mig őnagysága birta, szabad volt vele, ha megengedte: de mostan Ő felségének meg kell lenni . . . mert a végbeli vitézek igen urgeálják fizetéseket«. ¹ A magyar király adóját tehát most már kifogástalanul törvényes formában kirótták a kapcsolt vármegyére, még pedig szokatlanul nagy összegekben, ambár nevezett követeink a vármegyei községek lajstromába nem felejtették el fölvenni az itt fölszaporodott rácz falvakat sem, melyekre Borsodmegye urai ép' úgy kirótták az állami adókat és az országgyűlési követek költségeit, mint a többi helyekre, ² — noha régibb királyaink a ráczoknak adómentességet is ígértek.

¹ Mozdori levele Kassáról 1649. szept. 20-ról Borsodvm. lt-ban, Polit. actorum materiae III., fasc. I., fr. 1826.

² Borsod- és Csongrádmegye ónodi gyűlésének j. könyve 1649. jun. 20-ról, u. o. 657. lapon.